

Dragoljub Mićunović

REFORMA
ILI
RESTAURACIJA

2005.

Prof. dr Dragoljub Mićunović
REFORMA ILI RESTAURACIJA

Prvo izdanje

Izdavači:

Fond Centar za demokratiju
Terazije 3/II, Beograd, Srbija i Crna Gora
+381 11 3229 985
E-mail: info@centaronline.org
www.centaronline.org

Demokratska stranka
Krunska 69, Beograd, Srbija i Crna Gora
+381 11 3443 003
E-mail: info@ds.org.yu
www.ds.org.yu

Za izdavača:

Nataša Vučković

Urednik:

Sanja Mešanović

ISBN 86-83675-08-4

Štampa:

„BIGZ – Grafičko preduzeće“
Bulevar vojvode Mišića 17, Beograd

Tiraž:

10.000

Beograd, februar 2005.

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.42
316.334.2/.4(497.11)

МИЋУНОВИЋ, Драгољуб
Reforma ili restauracija / Dragoljub Mićunović. – 1. izd. –
Beograd : Fond Centar za demokratiju : Demokratska stranka,
2005 (Beograd : BIGZ). – 32 str. ; 20 cm

Tiraž 10.000.

ISBN 86-83675-08-4

a) Друштвене промене б) Друштвени процеси
– Реформа с) Србија – Транзиција

COBISS.SR-ID 120738316

REFORMA ILI RESTAURACIJA

Menjati se ili propadati! Ovo je skoro hamletovska dilema za sve one koji imaju uvid u našu stvarnost, poznaju naše sadašnje stanje i koji strateški promišljaju našu budućnost. „Spas je u promenama“, govore mnogi. Ali se samo dotle slažu, samo do ove krilatice ide saglasnost većine političara i analitičara, jer promene mogu imati različiti smer, mogu se ostvarivati na različite načine i različito definisati.

Naša epohalna društvena debata, zato tu tek počinje, raspravom o smislu i smeru promena. Nije tako retko da se jedan narod ili jedna država nađu pred takvim izborom, koji dugo vremena zatim određuje dalji tok događaja.

Srbija je danas pred tim izborom. Ne treba zato da čudi velika politizacija društva, koja se ogleda u raspravama o putevima i načinu promena, u svakom njegovom segmentu.

Sistematizacija predloga, iza kojih stoje različite političke i socijalne grupe, nije moguća u nekom preciznom obliku, jer najčešće ni predlozi nisu jasno izloženi. Sve to više nalikuje onoj Zmajevoj pesmici: „da me uzme ko za kralja, ja bih znao kako valja“, nego argumentovanom političkom stavu. Ali činjenica da toliki broj ljudi ima svest o neophodnosti promena, bez obzira što ih različito zamišljaju i žele, svedoči da je vreme za promene prispelo. Paradoksalno je da najžešći kritičari političkih promena, nastalih Petog oktobra, politički stubovi režima koji je tada srušen, najsnažnijom optužbom novog režima, smatraju tvrdnju

„da se ništa nije promenilo“, uprkos činjenici da bi oni morali biti najzadovoljniji ako bi stanje bilo takvo. I upravo zbog te navodne želje za promenama često se ne vide ili zanemaruju i one promene koje su se stvarno dogodile.

Podimo od najvažnijih promena, od nivoa sloboda. Odavno je rečeno da je sloboda čovekovo najbitnije svojstvo, i zato se njeno ukidanje ili smanjenje uvek oseća i kad je dramatično, često dovodi do protesta i pobuna građana. Nasuprot tome, povećanje stepena slobode građani smatraju normalnim i podrazumevajućim, ono prolazi gotovo neopaženo. Tako se desilo da kod nas biva prenebregnuto povećanje skoro svih vidova slobode nakon Petog oktobra: od slobode medija, udruživanja, sindikalnog organizovanja i protestovanja, slobodne kritike vlasti i smanjenje straha od represivnih sila vojske i policije. Sve se to smatra prirodnim tekovinama u skladu sa proklamovanim političkim ciljevima.

Zahtev za promenama ide iznad i izvan ovih stečenih sloboda, i koncentriše se pre svega na „bolji život“, povećanje životnog standarda i zaposlenosti, više pravde i pravne sigurnosti. Međutim, uz prethodne napomene, sva pitanja smera promena, strategije razvoja ekonomskih, civilizacijskih, kadrovskih i najširih društvenih potencijala ostaju otvorena i predstavljaju pravi istorijski izazov ovoj generaciji.

U svakom društvu latentno postoje i međusobno se sukobljavaju dve tendencije: reformisanje, menjanje, razvijanje, napredovanje, modernizovanje, na jednoj strani i stabilizacija, učvršćenje postojećeg, povratak tradicionalnim vrednostima, restauracija starog poretka u svim vidovima koji su mogući.

U ekstremnim istorijskim situacijama to se pokazuje kao sukob revolucije i kontrarevolucije, ali ne kao naizmenični sled događaja, već kao istorijsko napredovanje uz talasanja i kolebanja. Iako istorijsko klatno naizmenično menja smer, pomenuta

metafora nije sasvim uspešna jer se istorijsko klatno ne vraća uvek na početni položaj, ma koliko to želeli oni koji ga usmeravaju.

Revolucije, kao veliki društveni pokreti, nastaju onda kada su konflikti takvi da se kompromisima ne mogu razrešiti. Potlačeni i ogorčeni društveni slojevi, nošeni žudnjom za pravdom i mržnjom prema tlačiteljima, traže rušenje starog poretka i stvaranje novog, na novim temeljima. Diskontinuitet je u biti svake revolucije, jer novo ne sme da liči na staro. Svaki kontinuitet, a pogotovo pravni i personalni kompromituje revolucionarnu doslednost. Revolucionarni patos i borba protiv svakog kontinuiteta veoma su često doveli do relativizacije prava, i vladavine „revolucionarne volje“, koja se pretvarala u teror.

Kontrarevolucija je uvek predstavljala osvetu, rušila tekovine revolucije, najčešće istim sredstvima, koja su revolucionari koristili. Strahote građanskih ratova pratile su ove smene revolucije i kontrarevolucije. Crveni i beli teror ostavljali su duboke istorijske tragove, ali objektivno društvo je napredovalo samo u mirnijim periodima.

Revolucija i kontrarevolucija, kao istorijske krajnosti biva ju potiskivane i zamenjivane reformom i restauracijom, pokušajima da se u miru, manjim „istorijskim troškovima“ ostvare proklamovani ciljevi.

Reforma, stara latinska reč, koja je označavala preobražaj, preinaku, u smislu poboljšanja, menjanje na bolje, korišćena je u slučaju pravednije podele zemlja (agrarna reforma), u slučaju povećanja efikasnosti vojske (vojna reforma), usklađivanju zakona (pravna reforma) i tako redom, u skladu sa državnim i društvenim potrebama dugotrajne Rimske imperije.

Pojam reformi stekao je opštije društveno značenje tokom 16. veka, u vreme reforme crkve. Luterov zahtev za reformom

Katoličke crkve pretvorio se u pokret protiv nemoralna i korumpiranosti papa i prerastao u širok socijalni pokret i verski rat, pod nazivom reformacija. Od tada je reč reforma ušla u najširu upotrebu, i korišćena je kad god je trebalo označiti preuređenje i poboljšanje neke političke, pravne ili šire društvene institucije.

Ekonomski posustale i političkom krizom zahvaćene, bivše socijalističke države krenule su u reforme, dajući ovom pojmu još opštije značenje. Danas se reformom nazivaju sve ekonomske, političke i društvene promene koje imaju za cilj modernizaciju države i njeno prilagođavanje modelu razvijenih demokratskih država.

Restauracija, takođe stara latinska reč, prvo je bila u upotrebi u arhitekturi i građevinarstvu. Obnova starih zgrada, hramova, javnih građevina ili utvrđenja, dovođenje u prvobitno stanje i prvobitni izgled nazivana je restauracijom. Obnova, vraćanje na staro, motiv je svake vrste restauracije.

U političkom smislu reč restauracija ulazi u upotrebu posle obnove monarhije u Engleskoj, dolaskom na presto Čarlsa II, u Francuskoj nakon povratka Burbona na presto i u Austriji kao obnova Svetog rimskog carstva. Danas pojam restauracija označava nastojanja da se obnovi stari društveni i politički poredak. Restauracija se oslanja na tradiciju, pravni kontinuitet i legalitet.

Tradicija ima veliku inerciju, duboke temelje i to je njena najveća snaga. Međutim, tradicija ne uspeva da se sasvim odupre promenama, da u potpunosti sve održi, ili kasnije obnovi. Razlog tome su promene koje su se već desile i koje vremenom takođe dobijaju svoju inerciju, težnju da se sačuvaju i traju.

Uzalud se iz istorije pozajmljuju kostimi, slogani, dramaturgija. Novi život donosi nove sadržaje koji se opiru povratku u prošlost. Tim povodom, jedan veliki filozof je primetio da se slični istorijski događaji pojavljuju dva puta, jednom

kao tragedija, a drugi put kao farsa. Zato je domet restauracije uvek ograničen, polovičan i svodi se samo na usporavanje promena, a ne i na njihovo trajno zaustavljanje.

Legalnost i kontinuitet se oslanjaju na tradiciju, ali i tradicija na njih. Idejno, restauraciju zastupa i brani konzervativna misao, koja bi pre da sačuva, konzervira postojeće stanje i vladajuće vrednosti, nego da se upušta u avanture koje donose promene.

Kada se zahtevi za promenama pojave u javnom mnjenju ili biračkom telu, konzervativci se pozivaju na legalitet, zanemarujući legitimitet, koji ima izvor u javnom mnjenju, i u izraženoj „volji naroda“.

Kontinuitet je takođe značajna vrednost konzervativne misli jer se suprotstavlja „naglim promenama“, rezovima i raskidima, oslanja se na raznovrsne oblike nasleđa, običaja, stečenih prava, ponekad ne praveći razliku između nasleđivanja vlasti i vlasništva.

Na drugoj strani, za razliku od restauracije, program reformi je u biti okrenut budućnosti i time uspeva da okupi najkreativnije i najvitalnije kapacitete društva. Kadkad, neminovna razočarenja zbog tempa promena i odstupanja od prvobitnih programa daju priliku tradicionalistima i pristalicima starog poretka da uspore reforme, potisnu prvobitni entuzijazam i rašire skepsu u budućnost promena. No, uprkos tome, „ideja promene“ svoju argumentaciju nalazi u logici samog života koji je stalno u pokretu, stalnom traženju izlaska iz kriza novim rešenjima. Reforme nisu voluntaristički hir „posednika istorije“, ni utopistička maštarija, već traženje realnih izlaza iz krize. Tražeći rešenja reforme otvaraju istorijske horizonte, potstiču, odgovaraju na izazove, provociraju hrabrost da se kreće novim putevima.

Suprotstavljenost reforme i restauracije, koja po pravilu izaziva tenzije, u Srbiji je izražena do krajnjih granica. Srbija se

koleba da krene i kuda da krene. Boji se da ide napred, ali ne može ni da se vrati nazad. Ako ostane inertna prepušta se sili zemljine teže i polako tone. Ipak, nadam se da je to trenutna obamrlost i da će je životni nagoni naterati da se prene iz letargije.

Pored opštih teškoća tranzicijskih društava, Srbija ima i neke specifične istorijske i aktuelne probleme, koji su po prirodi složeni, a ponekad i konfuzno definisani.

U dihotomijama: revolucija – kontrarevolucija; reforma-restauracija; progresivno – konzervativno; budućnost – prošlost; koje su tipične za društvene procese u najvećem delu istorije, ove prve: revolucije, reforme i progres, bile su usmerene ka budućnosti i pothranjivane, većim ili manjim utopizmom. Putevi u budućnost su se razlikovali, idealne zamisli novih društvenih tvorevina su se umnožavale, njihovi zastupnici sukobljavali. Na političkoj sceni bilo je teže okupiti „levicu“ sa raznovrsnim vizijama budućnosti nego desnicu, koja je bila za status quo ili povratak na staro.

U Srbiji, danas imamo zanimljivu situaciju. Postoji, na jednoj strani, skoro potpuna saglasnost „reformističkog bloka“ o ciljanoj budućnosti. Utopija je skoro mrtva, iluzije smanjene. Trasiran je realistički cilj, koji je fiksiran u Evropskoj uniji, sa njenim standardima u ekonomiji, politici, društvu i međunarodnim odnosima. Svi se slažu, da treba samo, u manjoj ili većoj meri, prilagoditi i usvojiti evropske reformske modele i standarde.

Restauracija, na drugoj strani pokazuje veliku političku slojevitost i kulturnu razuđenost.

Jedni bi samo da restauriraju prethodni, Miloševićev režim i obnove njegov politički stil i svoje uloge u bivšem sistemu. Neposredna vremenska blizina, nastavljena politička aktivnost aktera tadašnje vlasti, sekundarni ostaci izgubljene moći,

zadržani u držvnim i privrednim ustanovama, prilagodljivost novim političkim konstelacijama, daju ovoj restauraciji izgled snage da privremeno zaustavi reforme. Prirodno je da tome teže partije i pojedinci koji su u tom režimu bili na vlasti.

Drugi bi da restauriraju nešto stariji Titov režim, u kome su se osećali dobro, i sa plitkom nostalgijom slikaju ono vreme u kome su vladali, putovali, lepo živeli sa svojim privilegijama. Deo „samoupravljača“, koji još gaji iluzije o svom mogućem političkom značaju, nesvestan koliko je prevaren i izigran od titovskih vođa i ideologa, takođe bi restaurirao „stara dobra samoupravljačka vremena“, koja su mu davala privid društvenog vlasnika i iluziju socijalne sigurnosti.

Mnogi pripadnici „vojno policijskog dela društva“ i dalje veruju da je sva naša tragedija počela napuštanjem „tekovina“ Titove vladavine. Ovo „političko osećanje“ takođe neguju i mnogi pripadnici programski, deklarativno „levo orijentisanih“ stranaka.

Izvestan broj političkih stranaka, koje prihvataju reforme i evropske integracije, odnose se nekritički prema Titovom režimu. Oni previđaju da je taj jednopartijski i u mnogim elementima totalitarni režim, kombinovao najširu demokratsku ideju samoupravljanja sa monopolom Komunističke partije, u svim vidovima društvenog, ekonomskog i političkog života. A da je stvarna vlast bila u rukama diktatora, oslonjenog na vojsku i policiju koji je negovao svoj „kult ličnosti“. Manipulacija, laž, represija, zabrane, progoni svakog opozicionog mišljenja, zatvori i koncentracioni logori obeležili su tu epohu, uprkos otvorenosti prema svetu i spoljnopolitičke „nesvrstanosti“. Raspad države i svih „tekovina“ titovske vladavine obesmislili su njenu restauraciju.

Treći bi obnovili još stariji poredak, režim Kraljevine Jugoslavije, sa monarhijom, krunskim savetom, dvorskim gla-

murom, „naslednom“ buržoazijom koju čine, rasuti po svetu, ostaci starih, nekad uticajnih porodica. Uz punu restituciju idealizovanog starog poretka, monarhija i crkva se zamišljaju kao simbolički stubovi ove restauracije. Pored klerikalnih i monarhističkih krugova iz javnog života, ovaj vid restauracije blizak je i nekim strankama konzervativnog, anti titovskog i anti miloševićevskog bloka. Osnovna premisa ovog vida restauracije je da poslednjih šest decenija naše istorije nisu smele da se dogode. Ali pošto su se dogodile na „nasilan“ način, ne treba ih priznavati već odmah sve vratiti u pređašnje stanje iz 1941. godine.

Četvrti „restauratori“ bi išli još dalje u prošlost u Obrenovićevska i Nemanjićka vremenima. Naravno ova restitucija ne bi bila moguća u realnom smislu, ali u „duhovnoj sferi“ svakako, kao „povratak tradicionalnim vrednostima“, ili mitskom „iskonskom identitetu“, ili „veri pradedovskoj“. Po njihovoj zamisli treba ponovo „obožiti“ Srbe, vratiti ih Lazarevom moralnom izboru „carstva nebeskoga“. Ova restauracija se manifestuje kao „duhovna obnova“ i polaže veru u razvoj religijskih osećanja i verskog obrazovanja kod mladih naraštaja.

Široka lepeza restauratorskih stremljenja predstavljala bi kočnicu svake moguće „obnove“ da nije pronađen zajednički imenitelj. To je „patriotizam“ kao poklič za spasavanje države i nacije. Tako se restauracija domogla pohabanog nacionalnog barjaka i mašući njime otklanja svoj strah pred budućnošću. Monopolišući široko rasprostranjeno osećanje patriotizma oni populistički zasipaju društvo, narod, mase, birače raznovrsnim idejno političkim melanžom, sve kroz jedan zajednički nacionalistički levak.

Kakve su, uprkos svemu, poželjne i moguće reforme u Srbiji, u političkoj, pravnoj, privrednoj, socijalnoj, zdravstvenoj, kulturnoj i prosvetnoj oblasti?

Ma koliko da je pojam tranzicije neodređen, kao „prelazak nečega u nešto“, on ipak podrazumeva dramatične promene u svim sferama društvenog života. Te promene, iako radikalne, nisu revolucionarne već reformske, što znači mirne, zakonite, uz konsenzus većine biračkog tela.

U političkoj sferi bilo je neophodno uvesti pluralizam i konkurentnost političkih subjekata koji organizuju građane u partije i udruženja. Politički pluralizam bio je zato prva pretpostavka reformi u tranziciji.

Bez prave demokratske tradicije, bez građanskog političkog iskustva, zemlje u tranziciji suočile su se sa poplavom stranaka, bez jasne političke vizije i konkretnih programa, bez čvrstih demokratskih procedura, bez „tehnologije“ donošenja odluka, sa mnogo improvizacija i liderskog voluntarizma. Borba za glasove otvorila je političku scenu mnogim demagozima i populistima, koji su iracionalnim, a često vulgarnim sadržajima preplavili politički život, udaljavajući politiku od rešavanja vitalnih problema društva.

Stvaranje modernih političkih partija, programski i organizaciono komplementarnih savremenim evropskim partijama, prvi je korak političkih reformi. Od toga kakve su partije zavisi kakav će biti parlament, a od toga kakav je parlament zavisi kvalitet i trajnost vlade.

Političke partije je neophodno reformisati u skladu sa standardima evropskih partija, i zahtevima međunarodnih saveza srodnih partija. Moderne političke partije su organizacije sa utvrđenim demokratskim merilima i procedurama, sa preciznim tehnologijama donošenja odluka, koje slede posle kritičkog sučeljavanja i debata u organima stranke, sa jasnim preuzimanjem odgovornosti, sa konkretnim programima, transparentnim stranačkim životom i odgovornom političkom kulturom.

Naše velike parlamentarne stranke treba da se uključe u međunarodne asocijacije ili internacionale u skladu sa njihovim ideološkim i programskim opredeljenjima. Članstvo u međunarodnim udruženjima partija nagoni sve članice da postepeno prihvataju utvrđene standarde političkog delovannja i demokratske procedure.

Reforme institucija treba da počnu sa reformom parlamenta.

U zemljama u tranziciji, pa i u Srbiji, parlamenti kao da su, na neki način, i „nove“ institucije, iako neka vrsta parlamentarne tradicije datira još iz 19. veka. U jednopartijskim sistemima parlamenti su bili „prazne“ ustanove, bez stvarnog političkog sadržaja i uticaja, samo neophodni ukrasi za međunarodno priznanje. Nema pravog parlamenta, ako nema pravih izbora, niti su to pravi izbori, ako se samo jedna lista bira. To je banalna istina, a pominjem je samo zato što je ta vrsta „parlamenta“ ostavila negativan trag u političkim navikama, u percepciji ove institucije kao „manje važne“. To je sada smetnja brznoj promeni uloge i značaja parlamentarnim reformama.

U razbuktanim međupartijskim borbama parlamenti su često samo poligoni marketinškog nadmetanja i prazne retorike, sa mnogo vulgarnih dijaloga. Loše servisirani, bez pravog stručnog rada u odborima, parlamentarci nemaju mogućnosti za blagovremeno donošenje kvalitetnih zakonskih tekstova.

Finansijski zavisni od vlade, medijski zapostavljeni, politički irelevantni, parlamenti su degradirani i nemoćni.

Bez mogućnosti da izgrade svoje dostojanstvo, koje im pripada kao najznačajnijim demokratskim institucijama, koje sa vladom i sudstvom održavaju ravnotežu vlasti, parlamenti ne mogu da preuzmu ogroman teret zakonskog saobražavanja naše zemlje sa Evropom, što je preduslov ulaska u Evropsku uniju. Dokle god se Vlada bude odnosila prema Parlamentu kao prema

svom servisu, u kome formalizuje svoje zamisli, a ne kao prema instituciji koja bira i smenjuje Vladu, pred kojom vlada polaže račun za svoj rad, do tada ozbiljnog početka reformi parlamenta nema.

Druga reforma institucija treba da obuhvati pravosudni sistem, pre svega sudstvo i tužilaštva. Sve štete koje je pretrpeo parlament i njegovo dostojanstvo, u jednopartijskom sistemu, pretrpelo je i sudstvo. Partijska kadrovska dominacija, favorizovanjem političke podobnosti na uštrb kompetencije, degradirala je sudstvo u stručnom i političkom pogledu, stavljajući ga pod dvostruku kontrolu Partije i policije.

Nedemokratsko krivično zakonodavstvo koje je sadžavalo niz krivičnih dela koja su ograničavala ljudska prava u koja spadaju „verbalni delikti“ ili „delikti mišljenja“ zatim „neprijateljska propaganda“ i „neprijateljsko udruživanje“, učinilo je sudije saučesnicima kršenja ljudskih prava i sloboda, koja su inače proklamovana i Ustavom i međunarodnim dokumentima.

Pristup međunarodnim institucijama i evropskim integracijama uslovljen je demokratizacijom zakonodavstva. Značajan deo reforme krivičnog zakonodavstva morao bi biti uređen i usaglašen sa evropskim zakonima.

Reforma zakonodavstva je samo deo neophodne, sveobuhvatne reforme pravosuđa, koja treba da obuhvati tehničke, materijalne, stručne, kadrovske i političke aspekte, počev od izbora sudija i tužilaca, njihove nezavisnosti i sigurnosti. Autoritet, dostojanstvo i društvena moć sudstva preduslov su za „vladavinu prava“ i modernu demokratiju.

Reforma sudstva treba da počne od usvajanja međunarodno prihvaćenih standarda i merila, kroz stručno usavršavanje, međunarodnu komunikaciju i modernizovanje procesne „tehnologije“. Prvi i osnovni korak je neprekidno insistiranje na „nezavisnom

sudstvu“, kao jednoj od najznačajnijih tekovina modernog demokratskog društva.

I treća institucija iz „Svetog trojstva“ demokratije-Vlada, takođe mora biti temeljno reformisana. Slabost Parlamenta i Suda omogućava Vladi da i dalje u svojim rukama koncentriše skoro svu moć. U jednopartijskim sistemima to dovodi do birokratizovane diktature. U našem višepartijskom sistemu, gde dolazi do smenjivanja partija na vlasti, svaka nova vlast dovodi „svoje kadrove“ i smenjuje stare. Na taj način, partijska pripadnost potiskuje stručnost, kvalitet rada vlade opada, ometa se kontinuitet postojećih projektata, novi kadrovi sporo „ulaze u posao“, preostali „stari“ strahuju od „revanšizma novih gospodara.

Neophodno je uvesti stroge stručne kriterije za rad u vladinoj administraciji i sigurnost položaja za eksperte. Partijska pripadnost, kao glavni kriterij za rad u vladi umanjuje njen stručni kvalitet, nanosi štetu javnom dobru i otvara vrata svim vidovima zloupotrebe vlasti. Zakonima o javnoj upravi i o vladi moguće je reformisati karakter vlade, osloboditi njeno delovanje, u što većoj meri, od ličnih i partijskih interesa. Za autoritet vlade neophodno je da njena briga o javnom interesu bude jasna i uverljiva, a njene odluke transparentne.

Najbolji način da se utiče na kvalitet rada vlade jeste postojanje instrumenata kontrole, počev od opozicije, kritičkih medija, udruženja građana, parlamentarnih tela, skupštinskih anketnih odbora, javnih poslaničkih pitanja i interpelacija.

U izgradnji ovih savremenih mehanizama kontrole treba koristiti dugogodišnja iskustva starih parlamenata sa velikom tradicijom. Domen kontrole vlade značajan je za uspeh opštih reformi jer je vlada institucija sa velikom moći odlučivanja o raznovrsnim javnim poslovima i velikim ovlašćenjima trošenja budžetskih sredstava. Zbog toga je ona najveća meta nezakonitih i kriminalnih na-

srtaja. Njeni službenici najviše su izloženi iskušenjima korupcije, pa je razumljivo što pored kadrovske politike, koja vodi računa o stručnim i moralnim kvalitetima ljudi, treba stalno usavršavati propise i mere kontrole vlade.

Vlada je institucija koja mora biti najotvorenija za brze reforme, jer mora da rešava tekuće probleme, da se usklađuje sa drugim institucijama, da formira nova ministarstva koja život i međunarodna saradnja nameću, da prihvata standarde međunarodne komunikacije.

Reforma diplomatije je preka potreba jer su posledice njene zaostalosti, nerganizovanosti i kadrovske partijske pristrsnosti pogubne, ne samo za ugled zemlje već i za ekonomske i političke interese. Pored klasične diplomatije, koja zahteva visoko stručne, profesionalne kadrove, naglo se razvija i parlamentarna diplomatija u skupštinama Interparlamentarne Unije, Saveta Evrope, OEBSa, NATOa i drugim međunarodnim organizacijama. Ne samo profesionalci, „diplomate od karijere“, već i brojni poslanici, parlamentarci postaju deo diplomatskog korpusa i znatno utiču na imidž zemlje pred svetskom javnošću.

U socijalističkim državama, kao proizvod hladnog rata, najveći deo diplomatskog sektora imao je obaveštajne i kontraobaveštajne zadatke. Policija je snabdevala diplomatiju kadrovima i zadacima, što je na nju ostavilo trag i u personalnom i u ideološkom smislu. Diplomatska služba se mora otrgnuti od policijskog zagrljaja, i ksenofobične paranoje.

Neophodne su promene u samom pristupu diplomatiji, kao delatnosti koja postaje sve više javna i u službi ekonomskih i kulturnih interesa države. Strategija diplomatije ne ograničava se samo na odnose sa drugim državama, već i na stvaranju pozitivnog imidža zemlje i njenih prepoznatljivih vrednosti. Potrebne su stotine obrazovanih ljudi, sa znanjem svetskih jezika, da bi država bila predstavljena na bolji način u svetu. Kada

se ima u vidu veoma loš međunarodni ugled zemlje, jasno je da su potrebni veliki napori da se on radikalno reformiše i modernizuje. Po ugledu na druge zemlje koje su izlazile iz autoritarnih režima naša diplomatija mora da stvara novu sliku, nove prepoznatljive vrednosti zemlje.

Reforme institucija samo su najširi, opšti okvir neophodnih uslova za sve promene u političkoj sferi. Inovacije u drugim javnim ustanovama, u školstvu, zdravstvu, socijalnom staranju, penzijskim fondovima, komunikacijama, medijima, kulturi, nauci, finansijama, sportu, i mnogim drugim predstavljaju pravi domet društvenih reformi.

Reforme obrazovanja su, u strateškom smislu, možda značajnije od bilo koje institucionalne reforme jer su usmerene na efekte koji će se videti u budućnosti. Današnja slika obrazovanosti našeg stanovništva je skoro zastrašujuća. Deset procenata stanovništva nema osnovnu školu, preko 30% je funkcionalno nepismeno, ne razume tekst koji pročita, niti može da primeni znanje, manje od 1% stanovništva ume da koristi internet, manje od 3% pročita bar jednu knjigu godišnje. Rezultati uporednog međunarodnog istraživanje funkcionalne obrazovanosti učenika srednjih škola za Srbiju su porazni, jer se nalazimo na poslednjem mestu.

Da je obrazovanje najznačajnija strateška investicija svedoče sredstva koja razvijene zemlje odvajaju za njegovo reformisanje. Kao i u drugim oblastima Srbija mora da prati, u meri u kojoj može, tokove modernog obrazovanja, ukoliko želi da izađe iz zaostalosti. U Evropi i Americi već godinama traje reforma obrazovanja i vode se velike debate o značaju nove tehnološke revolucije za obrazovni proces. Traže se najbolji načini za podizanje funkcionalne pismenosti, upotrebljivosti stečenog znanja, i primeni novih tehnika u sticanju i transferu znanja primenom kompjuterskih i drugih tehnika. Tradicionalno obrazovanje, sticano u

školama verbalnim prenošenjem sadržaja od profesora učenicima, zamenjuje se ili dopunjuje primenom audio vizuelnih sredstava i kompjuterskih animacija. Informacije se veoma brzo dobijaju i proveravaju preko Interneta, uz najširi mogući pristup svim velikim bibliotekama i drugim izvorima.

Erudicija prestaje da bude jedini ideal, funkcionalno znanje potiskuje prosto memorisanje podataka. U metodskom smislu memorisanje biva zamenjeno kreativnošću i kritičnošću. Tradicionalni nastavni proces u kome je nastavnik isključivi subjekat, a učenik ili student objekt, biva zamenjen interaktivnim odnosom koji nastavi omogućava kreativnost uz značajno učešće učenika. Kroz takvu nastavu učenici se pripremaju da postanu samostalniji, kritičniji i aktivniji građani.

Zahvaljujući novim tehnologijama obrazovni proces postaje racionalniji i efikasniji, smisao znanja se proširuje naglaskom na praktičnost i primenu, na veštine ili umeća, a pre svega na razumevanje naučenog.

Reforma obrazovanja nailazi i nailaziće na ljute protivnike u ideoloziima najradikalnije restauracije, koja „duhovnost“, jedan metafizički, filozofski pojam redukuje na religijski, a religijski svodi na srednjovekovne mitološke vrednosti. Taj „juriš u srednji vek“, pozivom na obnovu „Kosovskog zaveta“ i „Lazarevog opredeljenja“ za „Carstvo nebesko“ najdirektnije je suprotstavljen modernizaciji i funkcionalnosti obrazovanja.

Neodređen odnos države i crkve u tranzicionom procesu, koji je rukovođen političkim pragmatizmom i markentiškim taktikama za pridobijanje birača, uneo je pometnju u strategiju reforme obrazovanja. U nekim zemljama crkva je pokazala pretenzije da učestvuje u kreiranju sadržaja nastavnog programa, ne samo verskih škola već i u obaveznoj nastavi i državnoj školi. To je, u glavama učenika, brzo dovelo do sudara dva svetozora, naučnog i religijskog i stvorilo zbrku u obrazovnom sistemu. U

većini zemalja veronauka je prepuštena verskim školama, a u onim zemljama gde postoji nastava teologije, ona je svedena na istoriju religije i mitologije.

Borbeni ateizam i netolerancija prema crkvenim i verskim manifestacijama, a u nekim komunističkim zemljama i progon crkve, ostavili su tragove patnje i nepravde na društvenom tkivu. Potreba za ispravljanjem nepravdi pojavljuje se nekad kao zahtev za povratkom privilegija crkve, nekad kao aspiracija za većim političkim uticajem crkve. Neophodne društvene reforme treba da unesu više principijelnog reda u odnose crkve i države.

Sa izuzetkom nekoliko država koje su podlegle verskom fundamentalizmu, savremene države u najvećem delu sveta su laičke. Odvojenost crkve od države je civilizacijska tekovina od koje i jedna i druga imaju koristi. Iza nas su ostala vremena u kojima je politika bila „sluškinja teologije“ ili crkva i teologija „sluškinja politike“. Ta borba između države i crkve je završena. Laičke države preuzimaju odgovornost za javno obrazovanje i vaspitanje, za prosvetne reforme i školske programe. One izdvajaju iz nacionalnog dohotka značajna sredstva za obrazovanje i usklađuju školske reforme sa potrebama i interesima društvenog razvoja.

Reforme u zdravstvu imaju poseban društveni značaj i višestruko su povezane sa ostalim reformama. Tehnološka revolucija našla je primenu u svim granama medicine, od dijagnostike do hirurgije. Uz porast životnog standarda, taj fenomen presudno je uticao na produženje ljudskog veka. Međutim, to znači povećanje broja starih ljudi, a samim tim i broja ljudi kojima su potrebne medicinske usluge. Sofisticirane moderne tehnike i skupi medicinski aparati dodatno su povećali troškove lečenja. Broj starih ljudi i penzonera raste, a broj aktivnih, zaposlenih se relativno smanjuje. Socijalne i ekonomske posledice ovog trenda postaju alarmantne u skoro svim zemlja-

ma. Pritisak na penzijske i zdravstvene fondove raste. Tehnološka revolucija je pojačala ekonomsku globalizaciju, koja je socijalne posledice učinila takođe globalnim. Iako su u različitim zemljama ovi problemi različitog intenziteta sve vlade su suočene sa njim te je nastala je neka vrsta opšte debate o mogućim rešenjima.

Promena starosne strukture stanovništva istovremeno je dovela i do promene starosne strukture biračkog tela o čemu političke partije i vlade moraju da vode računa. Takozvana „druga korpa“ ljudskih prava, koja obuhvata socijalna i kulturna prava, uz mnoge druge međunarodne dokumente koji preporučuju ili garantuju ljudsku i građansku solidarnost, sprečavaju vlade da se rukovode isključivo ekonomskom racionalnošću. Ova činjenica kao i međunarodna debata o njoj mora biti uzeta u obzir prilikom sprovođenja socijalnih reformi u našoj zemlji. Strategija rešavanje zdravstvene zaštite i socijalnih problema ne može biti svedena samo na pomenut problem i ne može se posmatrati izolovano od svih drugih finansijsko- budžetskih i ekonomskih faktora i mreže organizacija javnih službi i ustanova.

Zapuštenost nauke i kulture najbolje odslikava porazne posledice izolacije i provincijalizacije. Tradicionalno niska ulaganja u nauku i kulturu u predhodnom periodu bila su uzrok sporog napredovanja u mnogim oblastima društvenog života. Tranzicioni period je, uprkos najavljenim i započetim reformama, još više je pogoršao i onako loše stanje u ovoj oblasti. Reformatori su „imali preča posla“, jer su se suočili sa urgentnim, neposrednim životnim problemima, koji su nastali iz institucionalno urušene države i propale ekonomije. Nauka i kultura morale su da čekaju na red u „kalendaru reforme“.

Slično obrazovanju, reforma nauke i kulture, ima dugoročni strateški značaj i daje rezultate nakon dužeg vremenskog perioda.

Za razliku od kulture, koja ima i svoj nacionalni i regionalni identitet, nauka je po svom biću internacionalna i zbog toga je odsustvo međunarodne komunikacije za nju bilo skoro pogubno. Mada u rezolucijama Saveta bezbednosti nije bilo predviđeno ukidanje naučne i kulturne razmene sa SRJ, ipak je najveći deo razvijenih zemalja to činio. Rezultat je bio drastično smanjenje stipendija za naučni podmladak, skoro simbolično pozivanje jugoslovenskih naučnika na međunarodne naučne kongrese, prestanak razmene informacija, prestanak uvoza knjiga i časopisa, uz odliv mladih kadrova u razvijene zemlje zbog nemogućnosti da se ovde bave naukom. Reforma u naučnoj oblasti ima preduslov, to je obnova naučnog kadra. Veoma mali broj afirmisanih naučnika se vraća u zemlju, a i oni koji bi se vratili suočavaju se sa haotičnim sistemom organizacije naučnog rada i veoma destimulativnom finansijskom podrškom. Naučni instituti su, u velikoj meri, kadrovski opustošeni, delimično anahroni u odnosu na moderna istraživanja u svetu, učmalo i birokratski životare, predstavljajući podršku „naučnom imidžu“ šefova. Slabost, a u nekim oblastima i potpuno odsustvo kritičke naučne javnosti, uklanja konkurenciju, snižava kriterije provincijalizuje naučni život, što je uvek najpogubnije za razvoj nauke.

Postoje izvesni naponi ministarstava za nauku da „snime stanje“ u naučnim organizacijama, da izdvoji prioritete, da poboljša međunarodnu komunikaciju raznim ugovorima i pribavljanjem moderne opreme. Zakonska regulativa stвориće samo neophodni okvir za buduće reforme, ali suštinski problemi time neće biti rešeni. Pre svega kadrovski potencijal se značajno smanjio, kako odlaskom talentovanih mladih ljudi u inostranstvo, tako i slabim prilivom novih sa domaćih univerziteta. Kadrovska obnova je najpreči i najteži zadatak koji svaka reforma u naučnoj oblasti treba da reši.

U praksi se već pokazalo da je veoma mali procenat onih koji bi se vratili. To je slučaj i u svim zemljama u tranziciji.

Neregulirani odnosi, niske plate, slabi uslovi rada, najčešći su motivi i onih koji su se vratili da opet odu. Ovaj rasuti potencijal mogao bi se ipak upotrebiti boljom organizacijom, koja bi korišćenjem modernih sredstava komunikacije stvorila bazu podataka sa desetinama hiljada stručnjaka, koji bi razmenjivali naučne i stručne informacije, intenzivirali razmenu, inicirali naučne skupove, gostovanja čuvenih naučnika i istraživača. Ovakva veza sa „dijasporom“, sa jedne strane, zadovoljavala bi nostalgične i pozitivne emocije prema zemlji svog porekla, i potrebu za nekom vrstom „priznanja“ i demonstracije svojih vrednosti i uspeha, koje imaju emigranti, a sa druge strane, snabdevala bi našu naučnu javnost vrednim informacijama o istraživanjima i naučnim trendovima u drugim zemljama. Na taj način, znanje i informacije pristizali bi u naše školske i naučne ustanove, suzbijali bi provincijalizam uveli konkurenciju ideja i projekata, razvijali kritičku naučnu javnost i podizali naučne kriterije.

Kultura je temelj i oslonac identiteta svakog naroda i svakog društva. Kao sistem vrednosti kultura je utkana u socijalni sistem i bitno utiče na društvena ponašanja i društvenu akciju. Društvena kriza se najbrže izrazi kao „kulturna kriza“, iz više razloga. Kriza u kulturi se manifestuje na brojne načine. Dominantne vrednosti počinju da se relativizuju, kulturna dobra da se zanemaruju, kulturne ustanove da stagniraju, kulturni stvaraoci da se pauperizuju, kulturni sadržaji da se vulgarizuju, komunikacija sa drugim kulturama da jenjava, ukus da se banalizuje, kulturna produkcija da se pretvara u kič, kulturni horizonti građanina da se sužavaju i životni ideali da se dehumanizuju. Možda jasnije nego u drugim oblastima, kolebanje, dilema ili borba u društvu, vidi se u kulturi kroz sukob vrednosti.

Restauracija i reforma se sučeljavaju u kulturi indirektno, ali za budućnost društva suštinski značajno. Međunarodna izolacija naše države pogodila je mnoge oblasti društva, ali je kul-

tura bila ugrožena na posredniji, i dublji način. Prva reakcija na izolaciju bila je nekritička samodovoljnost i precenjivanje „svoje“ kulture u poređenju sa drugima. Korak dalje vodio je ka ksenofobiji i odbacivanju stranih uticaja kao „neprijateljskih“, u odnosu na naš nacionalni i kulturni identitet.

Veličanje tradicionalnog ponašanja, koje je, samo po sebi, razumljivo u svim kulturama, jer većina ljudi misle i ponašaju se u skladu sa svojim običajima i socijalnim navikama, ovde se pretvaralo u vrednosni stav. Ideolozi restauracije veoma agresivno su počeli da nameću tradicionalizam kao filozofiju življenja. Za razliku od tradicionalnog ponašanja, koje se sreće u svim slojevima, ideologija tradicionalizma vezana je za određene grupacije koje u društvu imaju svoje korporativne, posebne interese. Sa ambicijom da nametne određeno društveno ponašanje, tradicionalizam propisuje pravila, nameće kanone, uzdiže tradiciju, rigidno vrednuje sadašnjost u korist prošlosti i zahteva da se na osnovu nje, na osnovu prošlosti, oblikuje sadašnje socijalno ponašanje. Ideologija tradicionalizma, sa jedne strane predstavlja branu inovacijama ili „novotarijama“, kako ih kvalifikuje, čuvajući „čistotu“ svoje kulture u svojoj „autentičnoj“ zajednici, a sa druge strane emituje političke poruke sa ambicijom da konkuriše i suprotstavi se „ostatku sveta“ koji je na „pogrešnom putu“.

U kulturnom i političkom smislu, ideologija tradicionalizma je bitno oruđe restauracije. Kroz kulturne sadržaje priprema se duhovna klima za nastupanje snaga restauracije na političkoj sceni. Agresivni tradicionalizam proizvodi isključivost i netoleranciju, suzbija prožimanje kultura, multikulturalni društveni život.

Reforme u sferi kulture trebalo bi, pre svega, da glasno i aktivno afirmišu slobodu u svim vidovima, kao slobodu stvaralaštva, slobodu zastupanja kulturnih vrednosti, slobodu kritičkog mišljenja i tolerantne rasprave o svim pitanjima kulture,

od najširih filozofskih, religijskih i umetničkih tema, do konkretne kulturne politike i brige o ustanovama kulture. Ne bi smele da postoje tabu teme ni nedodirljive institucije, koje bi želele da uspostavljaју monopol nad pojedinim segmentima duhovnog i kulturnog života.

Stalna briga o očuvanju trajnih kulturnih dobara i njihovo predstavljanje svetskoj kulturnoj javnosti, što je modernim tehnologijama olakšano, treba da bude pravno jasno definisana, institucionalizovana i finansijski obezbeđena. Međudržavna razmena trebalo bi da bude jedan od prioriteta kulturne politike jer ona pozitivno deluje na razvoj i bogaćenje sopstvene i upoznavanje drugih kultura. Čuvajući svoju autentičnost, „nacionalne kulture“ u dodirima sa drugim kulturama, samo se obogaćuju ne gubeći ništa od svoje osobenosti.

Multikulturalnost je istorijska činjenica, sve su kulture napredovale u dodirima jedne sa drugima, utičući jedne na druge širenjem vidika, znanja, ukusa, osetljivosti i humaniteta. Kultura nam svedoči o ljudskom biću kao jedinstvenoj, najvišoj vrednosti, iako se ono ispoljava u različitim rodnim, rasnim, verskim, nacionalnim i jezičkim oblicima. Kultura je spona među narodima koja nas uverava o zajedničkom poreklu i zajedniškoj sudbini na ovoj planeti. Ona se može reformisati i napredovati samo na principima opšte humanosti, tolerancije i razmene.

Nove tehnologije, poput Interneta i elektronskih medija, omogućavaju lak pristup „kulturnom tržištu“, bez diskriminacije, tako da svako svoju kulturu može učiniti svetski dostupnom.

Ali ovaj demokratski efekat ima i svoju negativnu stranu, a to je dominacija velikih kultura i svetskih jezika. Protiv toga se ne može boriti zatvaranjem u svoje kulturno polje, izolacijom i bežanjem od „stranih uticaja“, već plasiranjem svojih kulturnih dobara na otvoreno tržište.

U širem smislu kultura se može reformisati i podizanjem nivoa svih vidova odnosa u društvu, koje nazivamo poslovnim,

političkom, umetničkom, stambenom, medijskom kulturom. Jednom rečju, suzbijanjem bahatosti, prostakluka i vulgarnosti, i uspostavljanjem pravila uljudnosti, poštovanje drugog čoveka kao opšteprihvaćenih kulturnih i društvenih vrednosti.

Period tranzicije doneo je ubrzane i velike promene u socijalnom tkivu. Raslojavanje društva odigralo se vratolomnom brzinom i uz nepredvidive uzroke i posledice. Kriza države, njenog pravnog autoriteta i raspad vrednosnog sistema ubrzali su propadanje jednih i uzdizanje drugih društvenih grupa, bez vidljivog opravdanja. „Novobogataši“ nameću svoj društveni stil, ukus i vrednosti, a pauperizovani građani pokušavaju da prežive u novonastalim okolnostima.

Nemoguće je povratiti, restaurirati staru društvenu strukturu, pa samim tim ni „staru“ socijalnu politiku. Upravo završeni ratovi na ovim prostorima, dodatno su otežali tranzicione muke socijalne politike. Dve grupe korisnika socijalne pomoći, izbeglice i invalidi, višestruko uvećane, kao i nezaposleni, dramatično su izmenili socijalnu mapu i umnožili socijalne probleme.

Za uspeh društvenih reformi neophodan je minimum društvenog konsenzusa i solidarnosti, koji obezbeđuju političku stabilnost i socijalni mir. Obezbeđenje budžetskih sredstava za pomoć svim korisnicima socijalne pomoći predstavlja vid društvene solidarnosti. Međutim, reforma socijalne politike podrazumeva i širu društvenu akciju, razvoj nevladinih humanitarnih organizacija, solidarističke inicijative, mrežu volontera i nezavisnih centara za brigu o ugroženim ljudima.

Razvoj civilnog društva, putem bujanja nezavisnih udruženja građana, jedna je od najuočljivijih pojava u napredovanju demokratije u savremenom svetu. Mnogi međunarodni standardi ljudskih prava i sloboda, posebno kulturnih i socijalnih prava rezultat su dugogodišnjeg rada i borbe nevladinog sektora. Unapređenje socijalnih reformi može zbog toga da se

osloni i na ogromni potencijal nevladinih organizacija, koje u dogovoru sa vladom, mogu da preuzmu veliki deo poslova vladinih organa.

Reforme treba da počnu od obezbeđenja zajemčenih ljudskih i socijalnih prava, koja se zasnivaju na pravnoj jednakosti građana. Jedno od najznačajnijih prava je besplatno, obavezno osnovno obrazovanje, kao neophodan uslov za bilo kakvo zaposlenje ili socijalni status. Nažalost, to pravo je kod nas samo deklarativno, o čemu svedoči skoro najviši procenat analfabeta u Evropi. Opismenjavanje se i u ovom veku nameće kao društveni i državni zadatak. Nepismeni ljudi postaju socijalno, a ne samo kulturno hendikepirani, veoma se teško zapošljavaju, i kad se zaposle imaju najniže plate. Iz evropske perspektive gledano, oni su imobilna radna snaga, za koju su velika tržišta rada zatvorena.

Tehnološka revolucija, koja je prohujala pored nas, donela je nove forme funkcionalne pismenosti, među kojima je najvažnija elektronska pismenost. Tek sistematskom edukacijom u školama moguće je dovesti na evropski nivo elektronsku pismenost mlađih naraštaja, buduće nove radne snage na našem, evropskom i svetskom tržištu.

Posledice rodne neravnopravnosti ostavile su vidljiv trag i u ovom domenu, jer u strukturi populacije nepismenih, bilo da je reč o osnovnoj ili elektronskoj, nalazimo znatno veći broj žena.

Socijalna obespravljenost žena ogleda se i u otežanom pristupu bolje plaćenim poslovima i većoj zloupotrebi ženske radne snage. Pomenuti socijalni problemi često polaze od odnosa u porodici. Tek u njima rodna neravnopravnost caruje, jer žene nose nesrazmerno veći teret, u nametnoj tradicionalnoj podeli domaćih poslova, po kojoj, uglavnom, one brinu o odgoju dece, ishrani i održavanju higijene.

Ako se tome dodaju česte pojave nasilja u porodici, pri čemu je žena, skoro uvek objekt nasilja, postaje jasno da su žene

u Srbiji, u proseku, socijalno ugroženije od muškaraca. Pomenuto stanje zahteva najhitniju društvenu reformu, borbu za rodnu ravnopravnost, u skladu sa svetskim i evropskim propisima i standardima. Mreža vladinih i nevladinih organizacija usaglašenim projektima i dobrom saradnjom, može potpraviti položaj žene i dece u porodici i učiniti ih ravnopravnim.

Raširene pojave nasilja u porodici, gde su, po pravilu, žene i deca žrtve i porast trgovine ženama i decom, kao najopasnija forma organizovanog kriminala, predmet su međunarodne akcije u suzbijanju ove pojave. Nažalost, zemlje u tranziciji prednjače u bujanju ovog kriminala, koji najdublje potkopava moralne temelje društva. Reforma krivičnog zakonodavstva, koje inkriminiše i oštrije sankcioniše ovu socijalnu patologiju, može dati rezultate jedino uz stalnu društvenu akciju afirmacije jednakosti polova, prava deteta, solidarnosti i brige o nezaštićenima, suzbijanja ili bar ublažavanja siromaštva.

Ne može se govoriti ni o kakvoj ozbiljnoj društvenoj reformi, ako nema rodne ravnopravnosti u svim oblasima društvenog života. „Stepen emancipacije jednog društva meri se stepenom emancipacije žena u tom društvu“, utvrdili su još socijalni mislioci 19. veka.

Ekonomске reforme predstavljaju najurgentniju intervenciju, u državnom i društvenom tkivu tranzicionih zemalja, jer najbrže i najdirektnije utiču na privredni život i standard građana. Po svome zahvatu ove reforme su najradikalnije, jer predstavljaju najdublji diskontinuitet sa predhodnim ekonomskim sistemom. Dominantna društvena ili državna svojina, putem ubrzane privatizacije, ustupa glavnu ulogu privatnoj svojini. Ekonomskim reformama neefikasni socijalistički ekonomski sistem biva zamenjen, efikasnim sistemom, baziranim na privatnoj svojini, konkurenciji i profitnoj motivaciji. Tržišna privreda zamenila je plansku, državnu privredu, koja je motivaciju

nalazila u „društvenoj korisnosti“ propisanoj od države ili Partije.

Ekonomске reforme imaju tri cilja:

Prvi, da ubrzanom privatizacijom stvore sredstva za oživljavanje privrede i popravljavanje socijalnog položaja viškova radne snage.

Drugi, da stvaranjem odgovarajućeg ekonomskog i pravnog ambijenta privuku domaći i strani privatni kapital, kako bi novim investicijama pokrenuli privredni ciklus.

Treći, da ekonomskim merama rekonstruišu deo neprivatizovane, državne privrede i primenom moderne tehnologije i organizacije rada, učine ga konkurentnim na tržištu.

Strategija ekonomskih reformi mora da uzima u obzir mogućnosti zemlje, njenu finansijsku kredibilnost, moguću privredni rast, položaj na međunarodnom tržištu, kvalifikovanost radne snage, tehnološki nivo proizvodnih kapaciteta, mogućnost stvaranja brendova konkurentnih na međunarodnom tržištu.

Međutim, najbitnije je da strategija bude procesno, skoro teleološki, promišljenja sa stanovišta cilja, vremenski pomenog u budućnost. To znači da svi konkretni koraci reformi treba da imaju pred sobom sliku i cilj gde će se Srbija nalaziti kroz deset godina, kao članica Evropske unije. Ne samo zakoni, već i sve konkretne mere i odluke treba da budu prilagođene procesu pridruženja Evropskoj uniji. Naša industrija mora već sada da traži evropske partnere, ne samo da bi iskoristila trenutne kapacitete, već i da bi se pridružila, našla svoje mesto u budućim projektima.

Naša poljoprivreda bi već sada morala znati sva ograničenja u EU, tj. kod kojih se proizvoda prilikom uvoza primenjuje sistem kvota, a kod kojih postoje režim slobodnog uvoza i da se već sada preorijentiše na isplative kulture. Uz to je nužno stalno praćenje i predviđanje kretanja na tržištima u neposrednoj budućnosti.

Prekvalifikacija radne snage i edukacija za nove tehnologije mora biti prateći proces ekonomskim reformama, imajući u vidu da reforme, stvarajući racionalnu ekonomiju, smanjujući troškove proizvodnje reduciraju višak zaposlenih

Krajnji cilj ekonomskih reformi je moderna, razvijena Srbija, uključena u evropsko tržište i svetsku razmenu i podelu rada, finansijski kredibilna i tehnološki konkurentna. Da bi reforme uopšte uspele oni koji ih sporvode moraju imati pomenu-ti cilj stalno pred očima.

Za sve vreme sprovođenja reformi treba imati na umu i „ekonomiju vremena“. Oklevanje i usporavanje procesa reformi ima sviju visoku cenu. Podrazumeva se da „održivi razvoj“ mora da vodi računa i o socijalnoj izdržljivosti ugroženih slojeva društva i neke vrste „socijalnog konsenzusa“ za tempo i dubinu reformi.

Socijalna stabilnost neophodna je za brze i uspešne reforme. Socijalni dijalog je pretpostavka takve stabilnosti.

Međutim, da bi ovaj dijalog bio uspešan neophodna je i reforma radničkog organizovanja. Sindikati, poput drugih organizacija socijalističkog nasleđa, treba da budu reformisani u skladu sa novim rasporedom subjekata u ekonomskom sistemu. Od nekadašnje „partijske transmisije“, ideologizovane i manipulisane u sistemu državne, odnosno društvene svojine, koja nastupa u ime, vrednosno dominantnog „sveta rada“, sindikati treba da se reformišu u organizacije, koje udruženim snagama štite svoje interese u pregovorima sa poslodavcima o cenama i uslovima rada.

Radno zakonodavstvo mora da ugradi sve tekovine radničkih prava, koje su sadržane u ratifikovanim dokumentima međunarodne konfederacije rada, od prava na štrajk do kolektivnih ugovora.

Posebno težak i neregulisan status zaposlenih u manjim privatnim firmama, pogotovo ženske radne snage, zahteva hitno

sindikavno organizovanje i opštu pravnu regulativu radnog zakonodavstva.

Reformski put u budućnost otvoren je pobedom demokratskih snaga 2000. godine. Ukidanje sankcija i izolacije, povratak u međunarodne, političke i finansijske institucije, donacije i reprogramirani krediti, monetarna stabilnost i devizne rezerve, normalizovanje odnosa sa susedima, demokratizacija političkog života i sloboda medija prokrcili su put odlučnoj orijentaciji ka evropskim integracijama.

Stari režim je za trenutak izgledao razbijeno, no ubrzo se pokazalo da je u mnogim institucijama, u državnom aparatu, u vojsci, policiji i tajnim službama, u medijima i državnoj privredi sačuvao uticajne pozicije i kadrove. Prve teškoće u sprovođenju reformi oni su koristili za reafirmaciju starog režima.

Štrajkovi i protesti sindikata, nezadovoljstva u javnom sektoru (u školama i bolnicama), komešanja i pobune u policiji, politička neslaganja i rasep u DOSu, međunarodni pritisci i oklevanja u saradnji sa Haškim tribunalom, kriza bezbednosti na Jugu Srbije, medijski udar nove kriminalizovane štampe, reaktiviranje organizovanog kriminala, partijska ucenjivanja unutar vladajućeg DOSa, pojava korupcije i sukoba interesa, ubistvo premijera, pad Vlade, sve je to udaljivalo Srbiju od reformskih procesa.

Novi parlamentarni izbori promenili su odnos snaga u korist konzervativnih demokrata i radikala. Manjnska vlada sa podrškom socijalista mora da se oslanja na ljude starog režima, na vojnopolicijske kadrove nesklone reformama i proevropskoj orijentaciji.

Pobeda demokratskog, proevropskog kandidata na predsedničkim izborima probudila je nove nade za evropsku Srbiju. Lokalni izbori su potvrdili visoki demokratski potencijal, ali i jačanje krajnje desnice. Biračko telo se polarizuje na pristalice

demokratskih reformi i restauracije starog režima, ali uz značajan porast apstinencije. Politički savezi se grade na krajnje pragmatičnoj lukrativno- interesnoj osnovi i teško im je predvideti trajanje i sudbinu.

Kolebanje Srbije kojim će putem krenuti, u reforme ili u restauraciju ne može dugo trajati. Oba puta postala su vidljivija, oba opredeljenja imaju predvidljive posledice.

Evropski put nudi perspektivu integrisane, razvijene, demokratske zajednice država, sa visokom konkurentnošću u svetskim razmerama, sa najnovijim tehnologijama i najvišim stepenom bezbednosti. Srbija na tom putu treba da prođe mučni period prilagođavanja, korenitog menjanja odnosa prema radu, prema državi, prema sopstvenoj odgovornosti svakog pojedinca, prema građanskim pravima i građanskim dužnostima. Evropski put nudi šanse, ali otvara nemilosrdnu konkurenciju. Prodavaćemo svoje proizvode na zajedničkom tržištu; ako su dobri i jeftini; zapošljavaćemo se ako radimo dobro kao drugi; poštovaćemo kompetencije i objektivne kriterijume; poštovaćemo ljudska i manjinska prava; bićemo tolerantni i istinoljubivi; poštovaćemo obaveze i ugovore.

Pasivnošću vlade, nagomilani nerešeni problemi postaju veći i teži za rešavanje. Donošenje Ustava, status Državne zajednice SCG, pitanje Kosova, saradnja sa Haškim tribunalom, Studija izvodljivosti i pregovori sa EU, uz sve ostale koji se odražavaju na elementarno funkcionisanje države, sva ta pitanja svojom težinom i količinom stvaraju sumornu perspektivu Srbije. Zato je neophodno imati opšti uvid u količinu i vrstu problema i vremena potrebnog za njihovo rešavanje.

Da bi se problemi uspešno rešavali potrebno je utvrditi njihovu povezanost, u kakvom su odnosu, da li jedni proizvode druge. Uslov za uspešno rešavanje problema je racionalan pristup, koji pre svega podrazumeva usklađenost izabranih

sredstava sa postavljenim ciljevima. Smisao strategije zavisi od izbora ciljeva. Ako u Srbiji prevlada mišljenje da je ulazak u Evropsku uniju strateški cilj, onda je reformski put zbir sredstava kojima se taj cilj postiže. Da bi se unapredile i reformisale naše političke institucije, naše društvene i državne ustanove, naše javne službe i administracija potrebno je upoznati i slediti evropske modele i standarde. Većina tih standarda sadržana je u propisanim uslovima za prijem u EU, i u Dokumentima o harmonizaciji i pridruživanju. Mukotrpan posao saobražavanja naših zakona i propisa sa evropskim, zahteva obučenosť velikog broja stručnjaka i veliku efikasnost.

Sve prepreke na reformskom, evropskom putu, kao što su nesaradnja sa međunarodnom zajednicom, nefunkcionalnost Državne zajednice Srbije i Crne gore, porast korupcije, neefikasnost pravosuđa, moraju biti uklonjene, da bi ovaj put bio prohodan, da bi se stiglo do strateškog cilja, koji prihvata većina građana Srbije.

Snage restauracije odbacuju pomenuti strateški cilj iz različitih razloga. Jedni su duboko zainteresovani da se ponovo uspostavi poredak bez pravila, neka vrsta „organizovane neodgovornosti“, koja omogućuje visoke profite, bez rada i rizika. Samo izolacija od međunarodnih organizacija, od međunarodne kontrole i ignorisanje obaveza može da im obezbedi visoke profite.

Drugi su ideološki i verski fundamentalisti, antievropski orijentisani. U ime odbrane kulturnog i verskog identiteta, oni ne žele uključenje u jedan široki multikulturni i multikonfesionalni milje, u kome oni nisu dominirajuća većina.

Treći smatraju da je taj put trnovit i da zahteva mnogo žrtava i nepopularnih mera, i zato ne treba žuriti, jer je odlaganje bezbolnije. Oni veruju da se velika zaostalost i nekonkuren-

tnosti može sakriti ako nema suočavanja, upoređenja i konkurencije.

Samozadovoljstvo, mitologizovana istorija, nacionalne predrasude, mogu opstati, samo ako smo sami, izolovani i u svemu „suvereni“.

Antireformski front stvara klimu nacionalne i državne ugroženosti, pokušavajući da demokratski, reformski i evropski put denuncira kao „nepatriotski“. U te svrhe, kroz skupštine i medije zahteva se jedinstven stav o svim bitnim nacionalnim i državnim pitanjima. Političke partije, vlada i opozicija mogu imati male čarke oko nebitnih stvari. Politički pluralizam se dopušta ali u nevažnim pitanjima. U slučaju saradnje sa Haškim tribunalom i politike na Kosovu, po njihovom mišljenju, moramo biti jedinstveni, i to samo u onim okvirima koje je proklamovao nereformski front. Dakle, jedinstveni u strategiji koja potire i najmanju priliku za evropski, reformski put.

Kolebanje i konfrontacija dveju strategija u Srbiji izazivaju sve dublju depresiju kako kod evropskih pregovarača tako i kod biračkog tela u Srbiji. Iz stanja produžene letargije Srbija se mora prenuti, novom energijom, nadom u budućnost, sa jasnim perspektivama i probuđenom, izbornom aktivnom, narodnom voljom.